Ернст Теодор Амадей Гофман

Чужа дитина

Переклад Євгена Поповича

Зміст

Пан фон Бракель із Бракельгайма

Вельможні гості

Що було далі з вельможними гістьми

Нові іграшки

Що сталося з новими іграшками в лісі

Чужа дитина

Як чужа дитина гралася з Кристліб і Феліксом

Що пан фон Бракель та пані фон Бракель сказали про чужу дитину і що з нею було далі

Про батьківщину чужої дитини

Про лихого міністра при дворі королеви фей

Як до них приїхав домашній учитель і як діти боялися його

Як діти ходили до лісу гуляти з паном магістром і що там сталося

Як пан фон Бракель прогнав магістра Чорнила

Що було далі в лісі після того, як прогнали пана Чорнила

Закінчення

ПАН ФОН БРАКЕЛЬ ІЗ БРАКЕЛЬГАЙМА

Був собі колись один панок на ім'я Тадеус фон Бракель, і жив він у маленкому хуторі Бракельгаймі. То був його власний хуторець, що дістався йому у спадок від покійного батька, старого фон Бракеля. Крім нього, там жили ще чотири селянські родини і звали його своїм паном, хоч, як глянути збоку, він мало чим від них відрізнявся: і робив те саме, і вбирався так само. Тільки в неділю, коли пан Тадеус разом зі своєю дружиною, сином Феліксом та дочкою Кристліб їхав до церкви в сусіднє велике село, він [84] замість щоденної своєї сукняної куртки вдягав гарний зелений сурдут і червоний жилет із золотими галунами, що дуже йому личив.

А ще ті самі селяни, коли хтось питав їх, як потрапити до пана фон Бракеля, щоразу відповідали:

— Отак рівно йдіть через весь хутір до того пагорба, де березовий гайок. Там і стоїть замок нашого пана.

Кожен знає, що замок — висока, простора будівля з багатьма вікнами й дверима, а ще, бува, й з вежами та блискучими флюгерами. Але на пагорбі з березовим гайком не було й признаки всього цього. Там стояв тільки низенький будиночок із маленькими вікнами, такий малий, що й не побачиш його, поки не підійдеш упритул. Зате перед будиночком пана Тадеуса фон Бракеля зроду ніхто не почував того, що, буває, почуваєш перед великим замком: раптом замреш перед його високою

брамою, на тебе війне з нього крижаним холодом, химерні кам'яні постаті, що стоять попід стінами, наче моторошна сторожа, втупляться в тебе мертвим поглядом, і тобі перехочеться заходити в замок, ти вже стоїш і думаєш: чи не повернутися й не піти геть? А тут тільки дійдеш до гаю, як стрункі красуні-берези простягнуть до тебе зелені гілки, ніби руки, привітно замахають ними й весело зашелестять:

— Ласкаво просимо під наше віття!

І ти вже наче вдома. Наче з ясних, мов свічадо, віконець, із темного плюща, який густо обліпив стіни до самого даху, тебе кличуть не докличуться милі, привітні голоси:

— Заходь же, заходь сюди, любий, стомлений мандрівниче, тут тобі буде гарно й затишно! [85]

Ластівки, що весело щебечуть і шугають то в гніздо, то з гнізда, теж такої думки, а старий, величний лелека мудро, поважно дивиться з димаря й каже:

— Я вже прожив у цих краях не одне золоте літечко, але кращого місця за це не бачив ніде у світі, і якби мені від природи не кортіло так мандрувати і якби тут зима не була така холодна, а дрова такі дорогі, я б нізащо не рушив із цього місця.

Отакий привітний і гарний, дарма що не замок, був дім пана фон Бракеля.

ВЕЛЬМОЖНІ ГОСТІ

Одного дня пані фон Бракель устала дуже рано й спекла пирога, поклавши в нього більше мигдалю та родзинок, навіть у паску, а тому він і пахнув ще багато краще, ніж паска. Тим часом пан фон Бракель

витрусив і вичистив свій зелений костюм та червоний жилет, а Фелікса й Кристліб одягли в їхнє найкраще вбрання.

— Не біжіть сьогодні до лісу, як завжди, — сказав дітям пан фон Бракель, — а сидіть тихенько в кімнаті, щоб ви були чисті й незамурзані, як приїде ваш вельможний дядечко, мій брат у перших.

Ясне, привітне сонце виринуло з туману й позолотило шибки, в гаю весело виспівували один поперед одного зяблики, чижі й соловейки. Кристліб тихо, задумливо сиділа біля столу. Вона то поправляла червону стрічку на сукенці, то пробувала щось плести, але те плетиво ніяк не хотіло посуватися далі. Феліксові [86] тато дав гарну книжку з малюнками, проте хлопчик дивився не на малюнки, а в вікно, на чудовий березовий гай, у якому він щоранку по кілька годин бігав і стрибав, де йому заманеться.

— Ох, як там гарно! — зітхав хлопчик.

А потім йому й зовсім увірвався терпець через їхнього пса Султана. Бо Султан почав виманювати його з дому: то гавкає, гарчить, стрибає перед вікном, то пробіжить трохи до гаю і вертається назад, немов хоче сказати:

— Невже ти не вийдеш до гаю? Що ти робиш у тій затхлій кімнаті?

— Ох, мамо, пустіть мене хоч на трохи з хати! — попросив Фелікс.

Та пані фон Бракель відповіла:

— Ні, ні, сиди, ані руш. Я вже знаю, що буде, як ти вийдеш. Кристліб також побіжить за тобою, а там гульк — ви вже гасаєте поміж кущами та тернами, вже дряпаєтесь на якесь дерево. Тоді прийдете додому брудні та спітнілі, а дядько й скаже: "Що це за такі бридкі селянські діти? Бракелям такими не личить бути, ані старим, ані малим".

У Фелікса аж сльози навернулись на очі. Він нетерпляче згорнув книжку й несміливо мовив:

— Якщо дядечко каже, що селянські діти бридкі, то він не бачив наших хуторських дітей — ні Фольрадового Петера, ні Генчелової Анлізи, нікогісінько, бо я не знаю, де ще є кращі діти за них.

— Авжеж! — озвалася Кристліб, наче прокинулася раптом зі сну. — А яка гарна дівчинка Шульценова Грета, хоч вона й не має такої розкішної червоної стрічки, як я. [87]

— Не балакайте казна-чого! — аж трохи розсердилася мати. — Ви нічого не розумієте, дядечко зовсім не це має на думці.

Дарма діти уявляли собі, як гарно сьогодні в гаю, краще, ніж будь-коли, — однаково їх не пускали з хати, та ще й святковий пиріг, на біду, лежав на столі в них перед очима й пахнув так смачно, що аж слина котилася, а надрізати його не можна було, поки не приїде дядько.

— Ох, якби він приїхав, якби вже він швидше приїхав! — в один голос казали діти й мало не плакали з нетерплячки.

Аж ось на дорозі лунко затупотіли копита, й до будинку під'їхала карета, така розкішна, так щедро оздоблена позолотою, що діти отетеріли, бо ще не бачили такого дива. Візник відчинив дверцята карети, і звідти, спираючись на його руку, виліз високий худий чоловік, ступив крок і опинився в обіймах пана фон Бракеля. Він двічі легенько притулився щокою до його щоки й тихо прошепелявив:

— Бонжур, любий брате, тільки не треба церемоній, прошу тебе!

Тим часом візник висадив з карети низеньку гладку жінку з дуже червоними щоками й двох дітей, хлопчика та дівчинку, — так спритно висадив, що ніхто з них ані похитнувся. Коли вони всі вже опинилися долі,

Фелікс і Кристліб підійшли до них, як наказували їм батько й мати, взяли те за одну, а те за другу руку високого худого чоловіка, поцілували її і сказали:

— Ласкаво просимо до нас, любий дядечку! Тоді поцілували руку низенькій гладкій жінці й так само сказали: [88]

— Ласкаво просимо до нас, люба тітонько!

Потім ступили до своїх брата й сестри, але на півдорозі зупинилися, вкрай спантеличені, бо таких дітей зроду не бачили. Хлопчик був одягнений у довгі шаровари й курточку з яскравої червоної тканини, всю обшиту золотими шнурами й галунами, при боці в нього висіла маленька блискуча шабля, а з-під чудної червоної шапки з білим пером дурнувато й боязко виглядало бліде, аж жовте, личко з каламутними сонними очима. Дівчинка мала на собі, як Кристліб, білу сукенку, але з силою-силенною бантів і мережива, а волосся в неї було дивно заплетене в косу, скручену у високий остріжок, на якому мерехтіла блискуча коронка. Кристліб опанувала себе й хотіла взяти малу сестричку за руку, але та швидко відсмикнула свою руку й невдоволено, плаксиво скривилася. Кристліб перелякалась і вирішила краще не займати її. Фелікс також захотів ближче роздивитися на гарну шабельку свого братика й простяг до неї руку, але хлопець закричав:

— Він хоче відібрати в мене шаблю, мою шаблю!

Він підбіг до худого чоловіка і сховався в нього за спиною. Фелікс почервонів і обурено сказав:

— Хіба я в тебе хотів її забрати... дурню? Останнє слово він промурмотів крізь зуби,

проте пан фон Бракель добре почув його і, видно, дуже збентежився, бо сказав, то розстібаючи, то знов застібаючи жилет:

— Ой, Феліксе!

Гладка жінка промовила:

— Адельгундонько, Германе, ці діти вам нічого не зроблять, не будьте такі дурні! [89]

А худий чоловік прошепелявив:

— Нічого, вони ще познайомляться.

Він узяв під руку пані фон Бракель і повів її до будинку, за ними рушили пан Бракель із гладкою жінкою, далі Адельгундонька й Герман, що трималися за шлейф материної сукні, а позаду Кристліб із Феліксом.

— Зараз мама наріже пирога, — прошепотів Фелікс сестрі на вухо.

— Так, тепер уже наріже, — радісно відповіла Кристліб.

— А потім ми побіжимо собі до лісу, — повів далі Фелікс.

— І хай собі ці дурні плаксії роблять, що хочуть, — докінчила Кристліб.

Фелікс задоволено підстрибнув, і вони зайшли до кімнати.

Адельгундоньці й Германові не дозволили їсти пирога, бо від такої їжі, як сказали їхні батьки, в них болів живіт, натомість їм дали по маленькому коржику з коробки, яку приніс із карети візник. Зате Фелікс і Кристліб, раді-радісінькі, вм'яли по великому шматку пирога, які їм дала добра матуся.

ЩО БУЛО ДАЛІ З ВЕЛЬМОЖНИМИ ГІСТЬМИ

Худий чоловік, який звався Ципріанус фон Бракель, був братом у перших Тадеуса фон Бракеля, але багато вельможнішим за нього. Бо, крім того, що пан Ципріанус мав титул графа, він ще й носив на сурдуті, і навіть на плащі, велику срібну зірку. Тому, коли він іще торік, правда, сам, [90] без гладкої жінки, що була його дружиною, і без дітей, на часинку навідався був до пана Тадеуса фон Бракеля, свого брата в перших, Фелікс його спитав:

— Скажіть мені, шановний дядечку, ви, мабуть, стали королем?

Бо Фелікс бачив у своїй книжці намальованого короля, що носив таку саму зірку на грудях, а тому й вирішив, що дядько також став королем, коли має королівську відзнаку. Дядько тоді весело засміявся з його запитання й відповів:

— Ні, синку, я не король, але найвірніший слуга й міністр короля і керую багатьма людьми. Якби ти належав до графської лінії Бракелів, то, може, теж колись носив би таку зірку, як я, але ти тільки простий фон Бракель, і чогось путнього з тебе не вийде.

Фелікс нічогісінько не зрозумів із дядькових слів, а пан Тадеус фон Бракель вважав, що йому й не треба їх розуміти. Тепер дядько розповів своїй гладкій дружині, як Фелікс подумав на нього, що він король, і вельможна гостя вигукнула:

— О зворушлива, мила невинність!

Та врешті Феліксові й Кристліб довелося вилізти з кутка, де вони хихотіли і сміялися, доїдаючи свого пирога. Мати найперше повитирала їм роти, щоб, боронь Боже, на губах не лишилося якоїсь крихти, і підвела їх до вельможних гостей.

— О, яка природність, о сільська невинність! — вигукнули дядько й тітка, поцілували дітей і дали їм по чималому пакунку.

У пана Тадеуса фон Бракеля та його дружини аж сльози заблищали на очах, так їх зворушила [91] добрість вельможних родичів. Фелікс швиденько розгорнув свій пакунок, побачив, що то були льодяники, взяв один і розкусив. Кристліб зразу ж зробила те саме.

— Що ти робиш, синку! — вигукнув дядько. — Не можна так, ти пощербиш собі зуби, треба взяти цукерок у рот і смоктати, аж поки він розтане.

Почувши таке, Фелікс мало не зареготав.

— Ой любий дядечку, — сказав він, — невже ви думаєте, що я маленька дитина й не маю чим кусати цукерок, мушу його смоктати?!

І він узяв з пакуночка новий льодяник, засунув його до рота й кусонув з усієї сили, аж затріщало.

— О мила наївність! — вигукнула гладка тітка, і дядько погодився з нею.

Але в пана Тадеуса аж лоб змокрів, так йому було соромно за нечемного Фелікса. А мати шепнула хлопцеві на вухо:

— Не можна так хрумтіти, нечемо! Бідолашний Фелікс думав, що він нічого

поганого не робить, і материна догана геть спантеличила його. Він повільно витяг з рота недоїденого льодяника, поклав його назад у пакунок і простяг той пакунок дядькові.

— Нате вам ваші цукерки, якщо їх не можна їсти! — сказав він.

Кристліб, що звикла в усьому наслідувати Фелікса, зробила те саме. Як почув це пан Тадеус, то аж кинувся:

— Ох, мій шановний, вельможний брате, не гнівайтеся на дурного хлопця за його балачку! Хіба в селі, та ще й у нашій скруті, виховаєш таких чемних дітей, як ваші! [92]

Граф Ципріанус самовдоволено, зверхньо всміхнувся і глянув на Германа та Адельгундоньку. Вони давно вже з'їли своє печиво й тепер мовчки, тихо сиділи на стільчиках. Обличчя в них були непорушні. Гладка жінка теж усміхнулася і пролебеділа:

— Атож, ми ні про що так не дбаємо, як про виховання своїх дітей.

Вона дала знак графові Ципріанусові, він зразу ж обернувся до Германа та Адельгундоньки й почав ставити їм різні запитання, на які вони миттю відповідали: про всілякі міста, річки й гори з дивними назвами, про те, скільки тисяч миль до них треба було їхати. Так само вони обоє вміли докладно змалювати всіх звірів, що буцімто жили в диких пущах у найдальших країнах. Потім вони почали розповідати про чужинецькі кущі, дерева й овочі, наче самі їх бачили, ба навіть ніби самі ті овочі куштували. Герман докладно змалював якусь битву, що відбулася триста років тому, і навіть назвав на ім'я всіх генералів, які брали в ній участь. А наостанці Адельгундонька розповіла навіть про зірки на небі й заявила, що там є повно всіляких дивних тварин і якихось фігур. Коли Фелікс почув усе те, йому аж страшно стало, він підійшов до пані фон Бракель і спитав її на вухо:

— Ох, мамусю, що вони теревенять?

— Не балакай дурного, хлопче! — гримнула на нього мати. — То все наука.

Фелікс замовк.

— Дивовижно! Нечувано! І в такому малому віці! — раз по раз вигукував пан фон Бракель.

А пані фон Бракель зітхала: [93]

— О Господи! Не діти, а янголята! А що з наших малих вийде тут, на сільському безлюдді!

Коли пан фон Бракель і собі почав нарікати на своїх дітей слідом за дружиною, граф Ципріанус, щоб утішити їх, пообіцяв невдовзі прислати до них одного освіченого чоловіка, що безкоштовно вчитиме дітей.

Тим часом знов під'їхала розкішна карета. Візник зайшов до кімнати з двома великими коробками. Адельгундонька й Герман узяли їх і простягли Кристліб та Феліксові.

— Чи ви любите іграшки, mon cher?* Я привіз вам найкращих іграшок, — сказав Герман і вишукано вклонився.

[* Любий мій (фр.).]

Фелікс похнюпився й посмутнів, сам не знаючи чому. Він неуважно взяв коробку й промурмотів:

— Мене звуть не Моншер, а Фелікс, і не "ви", а "ти".

У Кристліб також було не дуже весело на серці, та де там: у неї сльози наверталися на очі, хоч із коробки, яку вона отримала від Адельгунди, так пахло, що й не сказати, як пахне від усяких смачних ласощів.

До дверей підбіг і загавкав, за своїм звичаєм, Султан, Феліксів вірний приятель і улюбленець. Побачивши його, Герман перелякався, кинувся назад до кімнати й заплакав.

— Та він тебе не зачепить, не реви так! — сказав Фелікс— Ти ж бачив уже найстрашніших звірів, а він усього лише пес! А якби він захотів напасти на тебе, то ти ж маєш шаблю!

Феліксові слова не допомогли, Герман кричав далі, аж поки візник узяв його на руки й поніс до карети. Адельгунда, чи з жалю за братом, [94] чи хтозна-чого, раптом теж заплакала, і це так схвилювало бідолашну Кристліб, що вона й собі захлипала. Під цей крик і плач трьох дітей граф Ципріанус поїхав із Бракельгайма. Так скінчилося гостювання там вельможних родичів.

НОВІ ІГРАШКИ

Тільки-но карета з графом Ципріанусом та його родиною зникла за пагорбом, як пан Тадеус швидко скинув зелений сурдут і червоний жилет, а потім так само швидко надяг широку сукняну куртку, двічі або тричі провів по чубові великим гребінцем, відітхнув з полегкістю, потягся й вигукнув:

— Дякувати Богу!

Діти теж прудко поскидали святкове вбрання, і їм відразу стало легко й весело на серці.

— До лісу! До лісу! — загукав Фелікс і спробував підстрибнути високо-високо, як лише він умів.

— А може, спершу глянете, що вам Герман і Адельгунда привезли? — сказала мати.

Кристліб, поки роздягалася, вже позирала цікавими очима на коробки, тому радо погодилася з матір'ю — мовляв, устигнуть іще побігти до лісу. Та Фелікса було важко переконати.

— Що той пришелепуватий хлопець у шароварах зі своєю обвішаною бантами сестрою могли нам путнього привезти? — сказав він. — У науках то він швидкий на язик, уміє побалакати й про левів та ведмедів, і про те, як на слонів полюють, а як побачив мого Султана, то перелякався і з криком та плачем заліз під стіл, дарма що має шаблю при боці. Гарний мені мисливець! [95]

— Ох, любий Фелікс, аби хоч одним оком глянути, що в тих коробках! — благально мовила Кристліб.

А що Фелікс завжди любив догодити сестрі, то й тепер відклав прогулянку до лісу й терпляче сів із Кристліб до столу, на якому лежали коробки. Мати їх відкрила і... О мої любі читачі! Ви вже, напевне, самі не раз тішились, коли після веселого ярмарку, а надто на святвечір отримували від батьків або від друзів різні подарунки, щедрі й гарні. Згадайте, як ви радісно скрикували, коли бачили навколо себе блискучих олив'яних солдатиків, катеринників, вичепурених ляльок, маленьке начиння, книжки з барвистими малюнками і багато всього іншого! Так само, як ви тоді, раділи тепер Фелікс і Кристліб, бо з коробок з'являлися все нові й нові розкішні подарунки, такі гарні, що кращих і не придумаєш, та ще й усякі ласощі. Діти раз по раз сплескували руками й вигукували:

— Ох, які ж гарні!

Лише пакунок льодяників Фелікс зневажливо відсунув убік, а коли Кристліб попросила його бодай не викидати їх за вікно, як він уже хотів був зробити, хлопець послухався її, але відкрив пакунок і кинув один льодяник Султанові, що тим часом прибіг до них, метляючи хвостом. Султан понюхав цукерок і невдоволено відвернувся.

— От бачиш, Кристліб! — переможно сказав Фелікс. — Бачиш, навіть Султан не хоче їсти цієї погані.

Особливо Феліксові припав до вподоби ставний мисливець, який, коли його смикнути за ниточку, що звисала ззаду з-під куртки, прикладав до плеча рушницю і стріляв у ціль, виставлену [96] за три п'яді від нього. Полюбив він також чоловічка, що вмів ввічливо розкланюватись і бренькати на арфі, коли його накрутити. Та найбільше йому сподобалися рушниця і мисливський ніж, зроблені з дерева й посріблені, а також пишний гусарський кашкет і патронташ. Кристліб дуже тішилася гарно вбраною лялькою і кухонним начинням. Діти забули про ліс і поле й до самого вечора гралися своїми новими іграшками. Потім лягли спати.

ЩО СТАЛОСЯ З НОВИМИ ІГРАШКАМИ В ЛІСІ

Другого дня діти знову взялися до того, на чому скінчили ввечері, тобто принесли коробки, повитягали з них іграшки й почали гратися ними. Так само, як і вчора, у вікно привітно заглядало ясне сонце, ранковий вітерець вітав берез, і вони тихо шелестіли, а серед їхнього віття радісно співали своїх прекрасних веселих пісень чижі, зяблики й соловейки. І тоді Феліксові стало сумно зі своїми мисливцем, чоловічком, рушницею та патронташем, у нього аж серце защеміло.

— Ох, надворі краще, Кристліб! — сказав раптом він. — Біжімо до лісу!

Кристліб саме роздягла свою велику ляльку й хотіла її знов одягти. їй дуже подобалась ця робота, тому вона не хотіла йти надвір, а попросила брата:

— Феліксе, братику, а може, ще трохи пограємося тут?

— Знаєш що, Кристліб, — сказав Фелікс, — заберемо найкращі іграшки з собою. Я причеплю [97] до пояса ножа, візьму на плече

рушницю і стану достоту як мисливець. Мій іграшковий мисливець та чоловічок з арфою йтимуть за мною. А ти, Кристліб, можеш узяти велику ляльку і найкраще начиння. Ходімо, ходімо!

Кристліб швиденько одягла ляльку, вони з Феліксом побігли до лісу й розташувалися на гарній зеленій галявинці. Вони трохи погралися, і саме коли Фелікс накрутив свого чоловічка з арфою, щоб послухати його музику, Кристліб сказала:

— А знаєш, Феліксе, твій музика погано грає. Ти тільки послухай, як тут, у лісі, звучить його бренькання! Весь час те саме. Он скільки пташок визирають з кущів, мабуть, обурюються, що цей нікчемний музика хоче награвати до їхнього співу.

Фелікс дужче накрутив чоловічка з арфою, тоді ще дужче і, врешті, вигукнув:

— Ти правду кажеш, Кристліб! Він так грає, що краще й не грав би, тільки дарма кланяється. Партач! Мені соромно за нього перед зябликами. Глянь, як вони хитро блискають на мене очима. Але я присилую його грати краще, ось побачиш!

І він заходився щосили накручувати чоловічка з арфою. Та враз арфа тріснула й розпалася в друзки. Музика стояв, опустивши поламані руки.

— Ох, що я наробив! — вигукнув Фелікс. —

Сердешний музика!

— Сердешний музика! — забідкалася й Крістліб. Фелікс трохи помовчав, розглядаючи поламану іграшку, а тоді сказав:

— Це був дурний, нікчемний музика, він не вмів до пуття грати, а кланявся, наче той наш [98] брат у шароварах. — І Фелікс закинув

невдатного музику далеко в кущі. — От мисливець — не рівня йому, — повів далі він. — Цей добре стріляє, завжди влучає в ціль.

І Фелікс почав муштрувати свого мисливця. Так минула якась хвилина, а тоді він сказав:

— Та й дурний же цей стрілець, усе смалить у ціль, а тато казав, що для справжнього мисливця це не діло. Він має стріляти в оленів, сарн, зайців і влучати в них, хоч би як вони бігли. Годі йому стріляти лише в ціль! — І Фелікс розламав ціль, виставлену перед мисливцем. — А тепер стріляй у ліс.

Та хоч скільки він смикав за ниточку, руки в маленького мисливця висіли, як перебиті. Більше той не прикладав рушниці до плеча й не стріляв.

— Ха-ха-ха, — засміявся Фелікс, — у ціль, у кімнаті, ти вмієш стріляти, а в лісі, де місце справжньому мисливцеві, в тебе нічого не виходить. Мабуть, також боїшся собак і, коли якийсь надбіжить, чкурнеш зі своєю рушницею, як наш брат у шароварах і з шаблею! Кому ти, дурню, потрібний такий! — І Фелікс закинув мисливця слідом за музикою далеко в кущі. — А тепер трохи побігаймо, — запропонував він Кристліб.

— Добре, Феліксе, — погодилась сестра, — і хай із нами біжить моя лялька, ото буде цікаво!

Вони взяли за руки ляльку, кожне зі свого боку, та й побігли поміж кущами на пагорб, а далі знов униз, аж до ставу зарослого по берегах очеретом. Той став також належав панові Тадеусові фон Бракелю, і він на ньому часом стріляв качок. Тут діти зупинилися, і Фелікс сказав: [99]

— Ану гляньмо добре, в мене ж є рушниця, хтозна, чи не вполюю я в очереті качку, як тато.

Але тієї миті Кристліб скрикнула:

— Ой лишенько, що сталося з моєю пречудовою лялькою!

І справді, на ляльку було шкода глянути. Ні Кристліб, ні Фелікс біжачи не зважали на неї, і її вбрання геть подерлося об гілля. Навіть ноги поламалися. Від милого воскового личка також мало що залишилося, воно було подряпане й бридке.

— Ой, лялечко моя, лялечко, ти ж була така гарна! — забідкалася Кристліб.

— От бачиш, який непотріб нам привезли ті наші родичі. Ця твоя лялька — дурне одоробало, не вміє навіть бігати, зразу обдерлася й подряпалась, — сказав Фелікс. — Ану, дай її сюди.

Кристліб сумно дала братові покалічену ляльку і зразу ж зойкнула:

— Ой-ой-ой!

Бо Фелікс, не довго думаючи, пошпурив її в ставок.

— Не жалкуй за нею, — сказав він сестрі, — вона того не варта, ось я застрілю качку й дам тобі найкращі пір'їни, які тільки знайдуться на крилах.

Тієї миті в очереті щось зашурхотіло, і Фелікс квапливо приклав до плеча дерев'яну рушницю, та зразу ж опустив її і задумливо озирнувся довкола.

— Я й сам, нівроку, дурний, — тихо мовив він. — Щоб стріляти, потрібні порох і свинець, а де вони в мене? Та й хіба б я міг насипати пороху у свою дерев'яну рушницю? І взагалі, нащо мені ця дерев'яна

цяцька? І цей ніж? Теж дерев'яний! Він ані ріже, ані коле. І шабля нашого брата в перших напевне була дерев'яна, [100] тому він і не міг витягти її з піхов, коли злякався Султана. Я вже помітив, що наш вельможний брат у шароварах тільки хотів повеличатися, буцімто його іграшки такі гарні, а насправді вони ні на що не придатні.

І Фелікс викинув рушницю, ножа, а тоді й патронташ у ставок. А все-таки Кристліб жалкувала за лялькою, та й Феліксові, хоч як він бадьорився, було трохи прикро.

Вони тихенько пішли додому. І мати, побачивши їх, спитала:

— Діти, а де ж ваші іграшки?

Фелікс щиро розповів, як його обдурили з мисливцем, музикою, рушницею, ножем і патронташем, а Кристліб — з лялькою.

— Ох, які ж ви, діти, дурні, вам таких гарних, тендітних іграшок хоч і в руки не давай, не вмієте ви їх глядіти, — трохи сердито мовила пані фон Бракель.

Зате пан фон Бракель був вочевидь задоволений тим, що почув від Фелікса. Він сказав:

— Не лай дітей, я навіть радий, що вони спекалися тих чужих їм цяцьок. Вони лише бентежили їх і збивали з пантелику.

Ні мати, ні діти до пуття не зрозуміли, що означали ці батькові слова.

ЧУЖА ДИТИНА

Фелікс і Кристліб із самого ранку побігли до лісу. Мати наказала їм довго там не баритись, а вертатися додому й більше сидіти над письмом

і читанням, щоб вони знов не осоромилися перед графом, як він другого разу приїде до них. [101]

— Ми лише годину побігаємо, пострибаємо, та й назад, — пообіцяв Фелікс.

Діти зразу ж почали гратися в собаку й зайчика, але й ця гра, і всі інші, які вони заводили, дуже швидко набридали їм. Вони самі не знали, чому так виходило, що саме сьогодні з ними раз по раз траплялася якась халепа. То вітер зірвав із Фелікса кашкета й заніс у кущі, то він, біжачи, перечепився й упав долілиць, то Кристліб чіплялася сукнею об терновий кущ або натикалася ногою на гострий камінь так, що аж зойкала. Скоро вони кинули свої ігри й похмуро поплентались лісом.

— Доведеться вертатись додому й сидіти в кімнаті, — сказав Фелікс, але не пішов далі, а сів на траву в затінку великого, гарного дерева.

Кристліб зробила те саме. Вони сиділи, зажурені й невдоволені, і мовчки дивилися перед собою.

— Ох, — тихо зітхнула нарешті Кристліб, — якби нам знов хтось дав такі гарні іграшки, як у нас були!

— Однаково з них би не було пуття, — буркнув Фелікс, — ми б їх знов поламали й попсували. Послухай, Кристліб, мабуть, мама правду казала. Іграшки були добрі, тільки ми не вміли їх глядіти, а все тому, що ми невчені.

— Твоя правда, Феліксе, — погодилася Кристліб, — якби ми знали всього стільки напам'ять, як ті наші вичепурені брат і сестра, то ти б не викинув у ставок своїх мисливця та музику і мою гарненьку ляльку! Ох, які ми невчені, які нерозумні!

І вона гірко заплакала.

Фелікс приєднався до неї. Вони сиділи й голосили, аж луна йшла лісом.

— Бідні ми, бідні, які ми невчені! [102]

Та раптом вони перестали плакати і вражено спитали одне одного:

— Бачиш, Кристліб?

— Чуєш, Феліксе?

З найглибшого затінку темних кущів навпроти них полилося якесь дивне сяйво, ніби срібне місячне проміння, й відбилося на листі, що затріпотіло з радощів, а до шелесту лісу долучилися чарівні звуки, наче вітер торкнувся струн арфи і збудив акорди, які дрімали в них. Дітей опанував дивний настрій, їхнє горе де й ділося, але на очі їм наверталися сльози від якогось солодкого, незнаного досі смутку. А в кущах ставало все ясніше, чарівні звуки бриніли гучніше, і серця в дітей калатали дужче. Вони не зводили очей з дивного сяйва і — ох! — раптом помітили, що то яскраво освітлена сонцем дитина з надзвичайно милим личком усміхалася й кивала головою їм із кущів.

— Хто ти? Ходи до нас, ходи! — загукали, охоплені невимовною тугою, Кристліб та Фелікс і зірвалися на ноги, простягаючи руки до чарівної дитини.

— Іду... іду! — озвалася з кущів дитина приємним голосом і легко, наче підхоплена шелестким вітром, майнула до них.

ЯК ЧУЖА ДИТИНА ГРАЛАСЯ З КРИСТЛІБ І ФЕЛІКСОМ

Шені було чутно, як ви плакали й нарікали, і стало шкода вас, — сказала чужа дитина. — Що з вами? — Ох, ми й самі добре не знаємо, — відповів Фелікс, — але мені здається, наче нам не вистачало тебе. [103]

— Це правда, — озвалася Кристліб, — бо тепер ти є, і нам знов весело! Чого тебе так довго не було?

І справді, дітям здавалося, наче вони давно вже знали ту чужу дитину і гралися з нею, а тепер їм було так прикро лише тому, що вона десь ділася.

— Правда, іграшок у нас тепер немає, — повів далі Фелікс, — бо я, бовдур, найкращі з них, ті, що мені вчора подарував мій брат у перших, по-дурному поламав і викинув, а гратися однаково хочеться.

— Ой, Феліксе, нащо ти кажеш таке, — мовила чужа дитина й засміялася. — З того ломаччя, що ти викинув, справді було мало пуття, а навколо вас із Кристліб повно найкращих іграшок, треба лише вміти побачити їх.

— Де? Де? — загукали Кристліб і Фелікс.

— Озирніться навколо, — мовила чужа дитина.

І Кристліб із Феліксом побачили, що з густої трави, з пухнастого моху визирають, наче блискучі очка, всілякі квітки, одна краща за одну, між ними мерехтять різноколірні камінці й прозорі, мов кришталь, мушлі, а золоті жучки витанцьовують на них і тихо мугичуть своїх пісеньок.

— Зараз ми побудуємо палац, поможіть мені наносити каміння! — сказала чужа дитина, тоді нахилилася й почала збирати барвисті камінці.

Кристліб і Фелікс кинулись допомагати їй. Чужа дитина так добре вміла припасовувати один до одного камінці, що скоро там знялися високі колони, які блищали на сонці, наче полірований метал, а над ними заокруглювався легкий золотий дах. Потім чужа дитина поцілувала квітки, що визирали з землі, і вони, ніжно [104] перешіптуючись, погналися вгору, сплелися в палкій любові докупи й утворили пахучі

арки. Діти аж засміялися з радощів, вистрибуючи навколо них. Чужа дитина плеснула в долоні, і золотий дах палацу — то золоті жучки утворили його своїми золотими спинками, — загудів і розпався, колони обернулися в срібний струмок, що зажебонів поміж травою, а на берегах його розташувалися барвисті квітки. Вони то зацікавлено позирали на хвилі струмка, то похитували голівками й прислухалися, що діти кажуть одне одному. Тоді чужа дитина нарвала травинок та стебелець квіток і розсипала їх перед Феліксом та Кристліб. І з тих травинок миттю зробилися чудесні ляльки, найкращі в світі, а із стебелець — прегарні малесенькі мисливці. Ляльки затанцювали навколо Кристліб, узяли її в кільце й залебеділи тоненькими голосками:

— Грайся нами, грайся нами, люба Кристліб! А мисливці заворушилися, забряжчали рушницями, засурмили в ріжки й загукали:

— Збирайтеся! Збирайтеся! На полювання, на полювання!

Раптом із кущів вискочили зайці, а за ними собаки, і мисливці як почали стріляти! Ото була розвага! Все змішалося докупи, і Кристліб з Феліксом загукали:

— Де ляльки? Де мисливці?

— О, вони завжди будуть до ваших послуг, — сказала чужа дитина, — миттю з'являться, тільки-но захочете. А тепер, може, ще побігаємо?

— Добре, добре! — радо погодилися Фелікс і Кристліб.

Тоді чужа дитина взяла їх за руки й вигукнула:

— Раз, два — гайда! [105]

І вони побігли лісом. Але "побігли" — не те слово! То був не біг, ні! Вони легенько линули по лісі, і навколо них, радісно виспівуючи, пурхали барвисті пташки. Раптом діти знялися вгору, аж понад дерева.

— Доброго ранку! — гукнув їм лелека, пролітаючи повз них.

— Не чіпайте мене, не чіпайте мене, я не їм ваших голубів! — крикнув шуліка, боязко ширяючи навколо дітей.

Фелікс аж скрикнув з радощів, але Кристліб стало страшно.

— Ох, мені вже не стає чим дихати, мабуть, я зараз упаду! — вигукнула вона.

Тоді чужа дитина припинила гру, опустила їх додолу і сказала:

— Зараз я заспіваю вам на прощання лісову пісню й на сьогодні досить, а завтра я прийду знов.

Дитина витягла з кишені маленький ріжок з прегарними звивинами, достоту як променисті чашечки квіток, і так гарно засурмила на ньому, що весь ліс залунав чудовими звуками, та ще й соловейки позліталися на поклик ріжка, обсіли все гілля навколо дитини й заспівали своїх найкращих пісень. Та враз ті звуки почали затихати, і тільки тихий шелест долинув із лісу, в якому зникла чужа дитина.

— Завтра... завтра я повернуся! — гукнула вона десь здалеку Феліксові й Кристліб.

Діти самі не знали, як воно вийшло, що їм ще ніколи не було так радісно на серці, як тепер.

— Ох, якби вже знов було те "завтра!" — в один голос сказали вони і заквапились додому, щоб розповісти батькам, що сталося сьогодні в лісі. [106]

ЩО ПАН ФОН БРАКЕЛЬ ТА ПАНІ ФОН БРАКЕЛЬ СКАЗАЛИ ПРО ЧУЖУ ДИТИНУ І ЩО З НЕЮ БУЛО ДАЛІ

Шені здається, що все це дітям приснилося! — сказав пан фон Бракель своїй дружині, вислухавши Фелікса й Кристліб, що, захоплені чужою дитиною, не могли нахвалитися її красою, гарним співом і її дивовижними іграшками. — Але, з іншого боку, не міг же їм обом приснитися однаковий сон. Я не знаю, що й думати про все це.

— Не суши собі цим голови! — відповіла пані фон Бракель. — Запевняю тебе, що та чужа дитина — не хто інший, як учителів Готліб із сусіднього села. Він прийшов сюди до лісу й напустив туману дітям, але більше не прийде. Пана фон Бракеля не переконали слова дружини. Щоб з'ясувати все до кінця, він покликав Фелікса й Кристліб і загадав їм докладно розповісти, яка та дитина була на вигляд і як убрана. Про її вигляд діти обоє казали те саме: що обличчя в неї було біле, як сніг, щоки рожеві, губи червоні, як вишні, а чуб кучерявий, одне слово, вона була така гарна, що й не сказати. Вбрання її вони добре не запам'ятали, знали тільки, що вона напевне була не в куртці й штанях у синю смужку й не в чорному шкіряному кашкеті, як учителів Готліб. Зате все, що вони більш-менш змогли сказати про вбрання дитини, було геть недоладне і скидалося на казку. Кристліб запевняла, що на дитині було надзвичайно гарне, легеньке, блискуче вбраннячко з пелюсток троянди, а Фелікс казав, що її одяг [107] мінився зеленим, як весняне листя в сонячному промінні. Хлопець ні в якому разі не міг бути сином якогось там учителя, повів далі Фелікс, надто він добре розуміється на мисливстві, він, напевне, виріс у лісі серед мисливців і сам колись стане найкращим у світі мисливцем.

— Ой, Феліксе, — перебила його Кристліб, — як ти можеш казати, що дівчина стане мисливцем? Може, вона й розуміється на мисливстві, але

ще краще знає хатнє господарство, бо якби не знала, то не наготувала б для мене так гарно вбраних ляльок і такого чудового начиння!

Отже, Фелікс вважав чужу дитину хлопцем, а Кристліб запевняла, що то дівчина, і вони ніяк не могли дійти згоди.

— Не варто заводити з дітьми балачки про такі дурниці, — сказала пані фон Бракель.

Але пан фон Бракель заперечив їй:

— Чому ж, варто. Я міг би піти назирці за ними до лісу й підглядіти, що то за така дивна дитина грається з ними, але не піду, щоб часом не зіпсувати їм великої втіхи.

Другого дня, коли Фелікс і Кристліб у той час, що й завжди, прийшли до лісу, чужа дитина вже чекала на них, і замість учорашніх ігор сьогодні почалися такі дива, що вони раз по раз охкали й ахкали з радості й захвату. Дуже весело й дуже гарно їм було від того, що чужа дитина вміла мудро й делікатно розмовляти з деревами, кущами, квітками і лісовим струмком. І всі вони відповідали їй так виразно, що й Кристліб із Феліксом усе розуміли. Чужа дитина гукнула до вільхових заростей:

— Про що ви там перемовляєтесь, балакучі вільхи? [108]

І вільхи ще дужче загойдали гіллям, засміялися й відповіли:

— Ха-ха-ха, ми тішимося з того, що нам сьогодні нашепотів наш приятель ранковий вітер, коли прилинув від синіх гір поперед сонячними променями. Він приніс нам тисячу вітань і поцілунків від прекрасної королеви й повно чудових запахів на крилах.

— Ох, мовчіть ви про того легковажного вітра, що хвалиться своїми запахами, які він видурив у нас фальшивими пестощами, — перебили

мову вільхам квітки. — А ви, діти, не зважайте на те, що шепочуть дерева й кущі, а дивіться на нас, слухайте нас, ми вас дуже любимо й день у день убираємося в найкращі, найяскравіші барви, аби тільки вам сподобатись.

— А хіба ми вас не любимо, прекрасні квітоньки? — сказала чужа дитина.

А Кристліб стала навколішки, простягла руки, наче хотіла обняти всі ті чудові квітки, що росли навколо, й вигукнула:

— Ох, я страшенно люблю вас!

— Мені ви, квітки, теж дуже подобаєтеся своїм чарівним убранням, — сказав Фелікс, — але я люблю й зелене, люблю кущі, дерева, ліс, він же й вас, барвисту малечу, захищає від бурі й негоди!

І тоді у високих чорних ялинах почувся шелест:

— Ти розумний хлопчик, правду кажеш і не бійся нас, як сюди налетить сердита кума буря і ми з нею посваримося!

— Авжеж, — сказав Фелікс, — ви, зелені велетні, таки добре тріщите, стогнете й шумите, але в путящого мисливця тільки серце від того радіє. [109]

— Твоя правда, — зажебонів і захлюпотів струмок, — твоя правда, але навіщо завжди полювати, навіщо гасати по лісі, навіть коли там лютує вітер і скаженіє буря? Краще сядьте собі на м'якенький мох і слухайте, що я вам казатиму. Я течу з далеких, далеких країн, з глибоких урвищ і розповідатиму вам прекрасні казки, все нові й нові, хвиля за хвилею і так без кінця. І показуватиму вам найкращі картини, тільки добре приглядайтеся до моєї блискучої поверхні: легеньку

небесну блакить, чарівні хмарки, кущі, і квітки, і ліс, і вас самих, милі діти, я хочу з любов'ю пригорнути до своїх грудей!

— Чуєте, Феліксе й Кристліб, як нас усі люблять? — сказала чужа дитина, немов аж променіючи, й озирнулася довкола. — Але вже за горами займається вечірня зоря, і соловейко кличе мене додому.

— Ох, якби ми ще трішки політали! — попросив Фелікс.

— Тільки не дуже високо, а то в мене закрутиться голова, — сказала Кристліб.

І тоді чужа дитина взяла їх за руки, як учора, і вони знялися вгору, в золоту червінь вечірньої зорі, а навколо них зашугала, зацвірінькала весела зграя барвистих пташок. О, що то була за радість! У вогнистих хмарах, ніби в хисткому полум'ї, Фелікс побачив дивовижної краси палаци з чистих рубінів та інших блискучих коштовних каменів.

— Глянь-но, глянь, Кристліб, які там чудові будинки! — вигукнув Фелікс. — Тільки не бійся, ми напевне долетимо до них.

— Це мої повітряні палаци, я їх дуже люблю, — сказала чужа дитина, — але сьогодні ми вже, мабуть, не дійдемо до них! [110]

Фелікс і Кристліб бачили все це наче вві сні й самі не зрозуміли, як так сталося, що вони раптом опинилися вдома, в тата з мамою.

ПРО БАТЬКІВЩИНУ ЧУЖОЇ ДИТИНИ

Чужа дитина спорудила собі на найкращій місцині в лісі, серед шелестких кущів, недалеко від струмка, дуже гарне шатро з високих струнких лілей, розквітлих троянд і барвистих тюльпанів. Фелікс і Кристліб сиділи з нею в тому шатрі й прислухалися до дивної балачки лісового струмка.

— Я все-таки добре не збагну, що він каже, — признався Фелікс, — і мені здається, що ти сам, любий хлопчику, набагато краще розповів би мені все те, що він так незрозуміло мурмоче. А ще я хотів би тебе спитати, звідки ти приходиш і де завжди так швидко діваєшся, що ми самі ніколи не знаємо, як це відбувається.

— А знаєш, люба дівчинко, — й собі озвалася Крістліб, — наша мама думає, що ти вчителів Готліб!

— Не кажи дурного, — гримнув на неї Фелікс, — мама просто не бачила нашого приятеля, а якби побачила, то не називала б його вчителевим Готлібом. А тепер скажи мені, любий хлопчику, де ти живеш, щоб ми взимку, коли мете хурделиця і в лісі немає ані стежок, ані доріг, могли прийти до тебе додому? [111]

— Ай справді! — підхопила Кристліб. — Скажи нам, де ти живеш, хто твої батьки, а головне, як тебе звати.

Чужа дитина споважніла, майже посмутніла і глибоко зітхнула. Потім, трохи помовчавши, почала так:

— Ох, любі, чому ви питаєте про мою батьківщину? Хіба не досить, що я день у день приходжу до вас і граюся з вами? Можу вам сказати, що я живу он за тими синіми горами, схожими на кучеряві зубчасті хмари, та якби ви захотіли багато днів підряд іти до тих гір, то звідти побачили б так само далеко нові гори, за якими треба було б шукати моєї домівки, а якби ви дійшли й до них, то знов побачили б нові гори, і так ви б ішли, ішли й ніколи не дійшли б до моєї батьківщини.

— Ох, то ти живеш за багато сотень миль від нас і тільки приїхала в гості у наші місця? — жалібно спитала Кристліб.

— Слухай, Кристліб, — відповіла їй чужа дитина, — якщо ти дуже захочеш мене бачити, я зразу ж з'явлюся біля тебе і принесу з собою всі

ігри, всі дива зі своєї батьківщини, а хіба це не те саме, що ми сиділи б разом у мене вдома й гралися?

— Ні, не те саме, — сказав Фелікс, — бо твоя батьківщина, мабуть, повна дивовиж, таких як ті, що ти приносиш із собою. Дарма ти лякаєш мене, що шлях туди такий важкий, я однаково, як тільки зможу, вирушу в дорогу. Мандрувати лісами, видряпуватися стрімкими, зарослими стежками на гори, перебродити струмки, перелазити через гостре каміння й продиратися крізь колючі кущі — це діло для справжнього мисливця, і воно мені до снаги. [112]

— До снаги, — погодилась чужа дитина й радісно засміялася. — І якщо ти твердо надумаєш здійснити цю подорож, то це буде те саме, що ти її здійснив. Країна, де я живу, справді така гарна, що її годі й описати. А моя мати — королева тієї країни, її прекрасна, осяйна володарка.

— То ти королевич? То ти королівна? — одночасно вигукнули Фелікс і Кристліб, вражено й майже злякано.

— Так, — відповіла чужа дитина.

— І ти, мабуть, живеш у прекрасному палаці? — спитав Фелікс.

— Авжеж, — відповіла чужа дитина, — палац моєї матері ще кращий, ніж ті, що ти бачив у хмарах, бо його стрункі колони зроблені з чистого кришталю і здіймаються високо-високо, аж у небесну блакить, яка спирається на них, наче величезна баня. Під нею плавають туди й сюди прекрасні перисті хмари, сходить і заходить червона вранішня й вечірня зоря, танцюють лункими колами мерехтливі зірки. Ви, любі мої, вже, мабуть, чули про фей, що вміють робити такі дива, яких жодна людина не вміє, і, певне, вже зрозуміли з моєї розповіді, що моя мати — фея. Так, і не просто фея, а наймогутніша з усіх фей. Всьому, що живе на землі, вона дарує свою щиру любов, але, на її великий жаль, багато людей і гадки не мають про це. А найдужче моя мати любить дітей, тому

влаштовує у своїй державі для них свята — найкращі і найвеселіші. Тоді буває, що чепуристі духи з двору моєї матері відважно шугають крізь хмари й напинають від одного краю палацу до другого мерехтливу веселку з найяскравіших барв. Під нею вони будують для [113] моєї матері трон із чистих діамантів, які, проте, скидаються на лілеї, фіалки й троянди і так само пахнуть, як вони. А коли мати сідає на трон, духи грають на золотих арфах та кришталевих цимбалах, а материні двірські співаки починають співати такими гарними голосами, що аж серце завмирає із солодкої втіхи. А ті співаки — прекрасні птахи, ще більші за орлів, з червоним, як полум'я, пір'ям, — ви, мабуть, таких ніколи ще не бачили. Тільки-но залунає музика, палац, ліс, садок сповнюються життям і радісним гомоном. Тисячі ошатно вбраних дітей улаштовують ігри та розваги. Вони то бігають поміж кущами й кидають одне в одного квітками, то вилазять на тонкі деревця й гойдаються на вітті, то збирають блискучі, як золото, ягоди, смачні-пресмачні — на землі таких навіть не буває, — то граються з прирученими сарнами й іншими гарними тваринами, що вибігають до них із лісу, то сміливо вискакують на веселку й з'їжджають із неї або сідають верхи на золотих фазанів і здіймаються на них аж до хмар.

— Ох, як там гарно! Візьми нас до своєї барвистої батьківщини, ми там залишимося назавжди! — захоплено загукали Фелікс і Крістліб.

Та чужа дитина сказала:

— Я справді не можу взяти вас із собою, це надто далека дорога. Вам треба було б уміти так добре, невтомно літати, як літаю я.

Фелікс і Кристліб геть зажурилися й мовчки опустили очі.

ПРО ЛИХОГО МІНІСТРА ПРИ ДВОРІ КОРОЛЕВИ ФЕЙ

— А взагалі, то, може, вам і не було б так гарно на моїй батьківщині, як ви собі уявили, наслухавшись моїх розповідей. Авжеж, може, навіть

вам там небезпечно було б жити. Багато дітей не витримують співу вогнисто-червоних птахів, хоч який він чарівний, у них серце розривається, і вони миттю помирають. Інші, що надто зухвало вискакують на веселку, посковзнувшись, падають додолу, а є й такі дурні, що, літаючи на золотих фазанах, боляче смикають їх за пір'я. Тоді птахи, хоч вони й дуже мирні, розлючуються на дітей, роздовбують їм груди гострими дзьобами, і ті, закривавлені, падають із хмар додолу. Моя мати дуже гнівається, коли з дітьми, хоч і з їхньої власної вини, стається таке лихо. Вона дуже хотіла б, що усі діти з цілого світу могли втішатися тим, що є в її королівстві, але чимало дітей, навіть якщо вони здатні добре літати, потім стають або надто зухвалі, або надто сміливі, й вона має через них лише клопіт і страх. Саме тому мати дозволяє мені вилітати зі своєї батьківщини й приносити слухняним дітям всілякі гарні іграшки, як оце ви отримали від мене.

— Ох, я нізащо не скривдила б жодного птаха, — сказала Кристліб, — а бігати по веселці й не захотіла б.

— А от я бігав би, — озвався Фелікс, — і саме тому хотів би побувати у твоєї матері. А ти не міг би колись принести веселку?

— Ні, — відповіла чужа дитина, — цього не можна, і взагалі мушу сказати, що я можу до [115] вас вибиратися лише тайкома. Раніше мені було всюди безпечно літати, наче в королівстві моєї матері, наче її прекрасне королівство сягало на цілий світ, і так було аж до того часу, поки звідти не вигнали одного запеклого ворога моєї матері. Тепер він, як шалений, нишпорить по всіх закутках, ніде не можу бути в безпеці, куди не ступлю, він уже чигає на мене.

— Хотів би я побачити, хто б тебе тут зважився скривдити! — вигукнув Фелікс. Він схопився й замахав палицею, яку вирізав із тернини. — По-перше, йому довелося б мати справу зі мною, а по-друге, я покликав би на допомогу тата і він спіймав би того розбишаку й замкнув до башти.

— Ох, — зітхнула чужа дитина, — мій лихий ворог у мене на батьківщині не може нічого мені вдіяти, та поза її межами він страшенно небезпечний для мене. Він дуже могутній, мене від нього не оборонить ні палиця, ні башта.

— Що ж то за поганець, що ти його так боїшся? — спитала Кристліб.

— Ви вже чули, — відповіла чужа дитина, — що моя мати — могутня королева, а ви знаєте, що королеви й королі мають у себе двір і міністрів.

— Авжеж, — сказав Фелікс, — пан граф саме такий міністр і носить на грудях зірку. Міністри твоєї матері, певне, також носять блискучі зірки?

— Ні, — заперечила чужа дитина, — не носять, здебільшого вони самі — блискучі зірки, а в решти немає сурдутів, на які можна було б ті зірки почепити. Скажу тільки, що всі міністри моєї матері — могутні духи. Декотрі з них ширяють у повітрі, декотрі — в полум'ї, а декотрі живуть [116] у водах, і всюди вони роблять те, що їм наказує моя мати. Від давніх-давен у нас завівся один чужий дух, на ім'я Пепасіліо, який запевняв, що він великий учений, знає більше за інших і здатен на більші вчинки, ніж вони. Мати взяла його в міністри, але він скоро почав дедалі дужче виявляти свою підступність. Крім того, що він намагався знищити все, що робила решта міністрів, то ще й заповзявся злісно псувати веселі свята дітей. Він удавав перед королевою, нібито хоче, щоб діти були веселі й чемні, а сам то нависав стокілограмовим тягарем на хвості у фазанів і не давав їм знятися в повітря, то стягав за ноги додолу дітей, коли ті вилазили на дерева, і вони розбивали до крові носи, то змушував дітей, що хотіли бігати й стрибати, лазити рачки з похиленими головами. Співакам він напихав у дзьоби всілякого сміття, щоб вони не могли співати, бо сам терпіти не міг співу, а приручених тварин хотів з'їсти, замість гратися з ними, бо вважав, що вони для цього й створені. Та найгірше було, мабуть, те, що він за допомогою своїх челядниць обливав брудним чорним соком блискучі шляхетні камені палацу, барвисті мінливі квітки, кущі троянд і лілей, навіть чудесну веселку, і все те втрачало свою

красу, ставало сумне й мертве. А коли він робив усе це, то реготав і кричав, що тепер усе стане таке, як і має бути, бо він його описав. І аж як він нарешті заявив, що не визнає моєї матері королевою, бо вся влада належить тільки йому самому, і в образі страхітливої мухи з блискучими очима й витягненим гострим хоботом, жаско забринівши, підлетів до трону моєї матері, вона і всі разом із нею впізнали, що лихий міністр, який сховався [117] під гарним ім'ям Пепасіліо, насправді був похмурим, сердитим королем гномів Пепсером. Але той дурень дуже переоцінив свою силу і мужність своїх челядниць. Міністри повітряного відділу оточили королеву і обвіяли її солодкими пахощами, міністри вогняного відділу запалахкотіли полум'ям, а співці, почистивши свої дзьоби, заспівали найкращих своїх пісень, тому королева не бачила й не чула гидотного Пепсера і не відчувала його отруйного, смердючого подиху. Тієї миті ватажок фазанів схопив лихого Пепсера своїм променистим дзьобом, стиснув його так, що той заверещав з люті і болю, а тоді з висоти на три тисячі аршинів кинув додолу. Пепсер не міг ворухнутися, аж поки на його нестямний крик прилізла його тітка, велика синя жаба. Вона взяла його на спину й віднесла додому. П'ятьом сотням веселих, сміливих дітей дали замашні ляпачки, і вони побили бридких Пепсерових челядниць, що літали навколо й хотіли попсувати чудові квітки. Як тільки Пепсера не стало, розтанув сам собою і чорний сік, яким він усе позатягав, і скоро все розцвіло, заблищало і заясніло так само гарно, як і раніше. Можете собі уявити, що гидотний Пепсер більше не має ніякої сили в королівстві моєї матері, але знає, що я часто наважуюся виходити звідти, й невтомно ганяється за мною в усяких подобах, і я, бідолаха, тікаю від нього й часом не знаю, де сховатися, а тому, любі мої Кристліб і Феліксе, я інколи зникаю так швидко, що ви не можете втямити, де я діваюся. Так буде й надалі, і можу вам тільки сказати, що якби мені захотілося взяти вас до своєї батьківщини, Пепсер напевне вистежив би нас і вбив. [118]

Кристліб гірко заплакала, почувши, на яку небезпеку наражається чужа дитина. А Фелікс сказав:

— Якщо той мерзотний Пепсер — тільки велика муха, то я його підстережу з татовою великою ляпачкою і з усієї сили трісну по носі, хай тоді тітка жаба побачить, чи вона донесе його додому.

ЯК ДО НИХ ПРИЇХАВ ДОМАШНІЙ УЧИТЕЛЬ І ЯК ДІТИ БОЯЛИСЯ ЙОГО

Фелікс та Кристліб бігли підскоком додому і весь час радісно вигукували:

— Ох, то чужа дитина — прекрасний королевич! Ох, то чужа дитина — прекрасна королівна!

Вони хотіли розповісти про це батькам, але зупинилися на порозі, мов громом прибиті, коли пан Тадеус фон Бракель ступив їм назустріч з якимось химерним чоловіком поруч із собою.

Чоловік ледь чутно буркнув сам до себе:

— Ото маю шибеників!

А пан фон Бракель узяв його за руку і сказав:

— Це ваш домашній учитель, якого вам прислав вельможний дядечко. Чемно привітайте його!

Але діти скоса позирали на чоловіка й не могли ворухнутися. А все тому, що вони ще таких дивних людей зроду не бачили. Чоловік був хіба на півголови вищий за Фелікса, але опецькуватий, а його гладкий тулуб тримався на двох маленьких, тоненьких, як у павука, ніжках. Його потворна голова була майже чотирикутна, [119] а обличчя бридке, аж страшне, бо, крім того, що його надто довгий гострий ніс зовсім не пасував до товстих бурих щік і широкого рота, маленькі, опуклі, ніби скляні, очі так моторошно поблискували, що на них лячно було дивитися. До того ж чоловік натяг на свою чотирикутну голову чорну, як смола,

перуку і був одягнений від голови до п'ят у все чорне та ще й звався магістр Чорнило. Діти й далі непорушно стояли на порозі, тож пані фон Бракель сердито сказала:

— Бісові діти, що з вами сталося? Пан магістр подумає, що ви таки зовсім неотесані селюки! Ану привітайтеся з паном магістром за руку!

Діти послухались, зробили так, як вона веліла, та коли магістр потиснув їм руки, відскочили назад і закричали:

— Ой, боляче! Боляче!

Магістр засміявся і показав сховану в долоні голку, якою вколов дітей, коли вони подавали йому руку. Кристліб заплакала, а Фелікс погрозливо буркнув магістрові:

— Спробуй-но тільки ще раз зробити так, мале жлукто!

— Нащо ви вкололи їх, пане Чорниле? — невдоволено спитав пан фон Бракель.

Магістр відповів:

— Така в мене звичка, я не можу відмовитись від неї.

Він узяв руки в боки й гучно зареготав, але сміх у нього був такий прикрий, наче затріщала зіпсована тріскачка.

— Видно, ви полюбляєте жарти, любий пане Чорниле, — сказав пан фон Бракель, але на серці в нього, так само, як і в пані фон Бракель, а надто в дітей, стало незатишно. [120]

— Ну, то як у дітлахів з наукою, багато вони вже встигли? — сказав магістр. — Зараз побачимо.

І він почав питати Фелікса й Кристліб так, як дядько граф питав своїх дітей. А коли вони призналися йому, що ще нічого не знають напам'ять, пан Чорнило плеснув руками й закричав, як навіжений:

— Ох, як гарно! Нічого не знають! Оце буде робота! Ми їх навчимо!

Фелікс і Кристліб уміли чисто писати й розповідати багато гарних казок, вичитаних у старих книжках, які їм давав батько, але пан Чорнило сказав, що то все дурниці, не варті доброго слова.

Ох, де вже тепер їм було бігати по лісі! Вони мусили майже цілий день сидіти в чотирьох стінах і проказувати за вчителем Чорнилом те, чого зовсім не розуміли. Горе, та й годі! З якою тугою дивилися вони в ліс! Часто їм здавалося, що вони чують крізь веселий спів пташок і дерев милий голос чужої дитини, що гукала їм:

— Де ви, Феліксе й Кристліб, де ви, любі друзі? Де? Ви вже не хочете гратися зі мною? Ходіть до мене! Тут для вас збудований прекрасний палац із квіток... Ми посідаємо в ньому, і я подарую вам чудесні барвисті камінці... А тоді ми полинемо вгору аж до хмар і почнемо зводити там іскристі повітряні палаци! Ходіть же! Ходіть!

Тому діти всіма думками линули до лісу й переставали чути й бачити вчителя. Тоді він люто гримав кулаками по столі й крякав, гув, рипів, дзижчав:

— Кр-р-р, дз-з-з, гу-у-у, тр-р-р.. що це таке? Слухайте уважно!

Фелікс не зміг довше витримати цього, схопився й крикнув: [121]

— Я не хочу більше слухати ваших теревенів, пане Чорниле, а хочу до лісу! Знайдіть собі нашого брата в шароварах, ото якраз для вас учень! Ходімо, Кристліб, чужа дитина вже чекає на нас.

На цьому слові діти побігли до дверей, але пан Чорнило надзвичайно прудко кинувся за ними й перехопив їх біля самого порога. Фелікс мужньо боронився, і магістр побачив, що не втримає хлопця, бо на допомогу йому кинувся вірний Султан. Хоч який чемний, плохий пес був Султан, а до магістра Чорнила від першої ж миті відчув глибоку відразу. Як тільки той наближався до нього, він гарчав і так молотив хвостом, що магістр, дарма що досить прудко бігав своїми тоненькими ніжками, мало не падав, тікаючи. Султан і тепер підскочив до магістра, який тримав Фелікса за плечі, і, не довго думаючи, схопив його зубами за полу сурдута. Пан Чорнило розпачливо заверещав, і на той вереск прибіг пан Тадеус фон Бракель. Магістр відпустив Фелікса, а Султан відпустив магістра.

— Ох, нас уже не пускають до лісу, — сказала, гірко плачучи, Кристліб.

Хоч як сварив пан фон Бракель Фелікса, але йому було шкода дітей, які вже не могли гуляти в полі і в лісі. Довелося панові магістрові погодитись на те, що він щодня ходитиме з дітьми до лісу, хоч як йому не хотілося цього.

— Якби ви, пане Бракелю, мали порядний садок із букшпановим живоплотом і штахетами навколо дому, то можна було б опівдні погуляти там із дітьми, але що, скажіть на Бога, ми робитимем у диких хащах?

Діти були також невдоволені, все казали:

— Нащо нам пан Чорнило в лісі? [122]

ЯК ДІТИ ХОДИЛИ ДО ЛІСУ ГУЛЯТИ З ПАНОМ МАГІСТРОМ І ЩО ТАМ СТАЛОСЯ

— Ну як, подобається вам у нашому лісі, пане магістре? — спитав Фелікс пана Чорнила, коли вони йшли поміж кущами, що шелестіли на вітрі. Але пан Чорнило скривився і сказав:

— Це казна-що, а не прогулянка, тут нема жодної пристойної стежки чи дороги, тільки панчохи деруться об колючки, і через гидотний галас дурних пташок не можна сказати розважного слова.

— Ха-ха-ха, — засміявся Фелікс, — я вже помітив, пане вчителю, що ви нітрохи не розумієтесь на співі й навіть не чуєте, про що вітер балакає з кущами і які гарні казки розповідає старий струмок.

— Скажіть, пане вчителю, ви й квіток не любите? — підхопила й собі Кристліб.

Від цих слів пан магістр, і так темний від природи, іще дужче потемнів на виду, замахав руками й люто закричав:

— Що ви за дурниці плещете? Хто вам забив голову такими нісенітницями? Ще бракувало, щоб дерева й струмки зухвало втручалися в мову розважних людей або щоб пташки своїм цвірінчанням не давали їм слова сказати! Квітки я люблю, коли вони, гарно зібрані в букет, стоять на столі у глекові, тоді вони пахнуть і не треба обкурювати кімнату запашним димом. А в лісі ж не ростуть квітки.

— Що ви кажете, пане вчителю! — вигукнула Кристліб. — Хіба ви не бачите кульбаби, що [123] ясними очима привітно позирає на нас із зеленого листя?

— Що, що? — крикнув магістр. — Квітки? Очі? Ха-ха-ха! Гарні мені очі! Дуже гарні! Цей непотріб навіть не пахне! — На цьому слові магістр

Чорнило нахилився, вирвав цілий кущ кульбаби разом із корінням і викинув його в хащі.

Дітям здалося, наче тієї миті в лісі почувся жалібний зойк. Кристліб гірко заплакала, а Фелікс сердито зціпив зуби. І тоді сталося так, що маленький чижик пролетів повз самого носа магістра Чорнила, сів на гіллячку й весело заспівав.

— Це, мабуть, пересмішник? — сказав магістр. Він схопив камінець із землі, шпурнув ним у бідолашного чижика і вбив його. Той замовк навіки і впав додолу з зеленої гіллячки. Цього вже Фелікс не міг стерпіти.

— Мерзенний магістре, — обурено крикнув він, — нащо ви вбили бідолашну пташку, що вона вам зробила? О, де ти, мила чужа дитино, прийди до нас, забери нас далеко звідси. Я не можу більше бути з цим поганцем, я хочу полетіти на твою батьківщину!

Кристліб, схлипуючи, приєдналася до нього:

— О люба, мила дитино, прийди, прийди до нас! Ох, порятуй нас, порятуй, а то пан Чорнило вб'є нас, так само, як він убиває квітки і пташок!

— Яка чужа дитина? — вигукнув магістр. Але тієї миті дерева зашелестіли дужче, і серед того шелесту залунали сумні, розпачливі звуки, наче глухе, далеке бомкання дзвонів. У ясній хмарці, що спустилася донизу біля них, стало видно миле обличчя чужої дитини. [124]

Потім те обличчя проступило зовсім чітко, але дитина була невесела, заламувала ручки, і сльози, як блискучі перли, котилися в неї з очей по рожевих щічках.

— Ох, любі мої друзі, — сумно сказала дитина, — я більше не зможу прийти до вас... Ви мене ніколи більше не побачите... Прощайте! Прощайте! Гном Пепсер заволодів вами, о бідні діти, прощайте, прощайте!

І чужа дитина знялася високо в повітря. А за спинами в дітей залунало страхітливе гудіння і дзижчання. Магістр Чорнило перетворився у величезну бридку муху, а найгірше було те, що в нього лишилось людське обличчя і навіть якийсь одяг на тілі. Він повільно, важко знявся в повітря, мабуть, щоб догнати чужу дитину. Охоплені жахом, Фелікс і Кристліб побігли геть із лісу. Аж на лузі вони зважилися глянути вгору. Високо у хмарах вони помітили блискучу цятку, що ширяла й мерехтіла, як зірка.

— Це чужа дитина, — сказала Кристліб. Зірка ставала дедалі більша, і почулися якісь дивні звуки, наче хтось засурмив у сурму. Скоро вони побачили, що то була не зірка, а гарний птах із лискучим золотим пір'ям, який, вимахуючи могутніми крильми й голосно співаючи, спускався до лісу.

— О, — вигукнув Фелікс, — та це ж ватажок фазанів, він задзьобає на смерть магістра Чорнила! Ох, як добре, чужа дитина врятована, і ми також! Ходімо, Кристліб, швидко ходімо додому й розповімо татові, що сталося.

ЯК ПАН ФОН БРАКЕЛЬ ПРОГНАВ МАГІСТРА ЧОРНИЛА

Пан фон Бракель і пані фон Бракель сиділи вдвох перед дверима свого маленького дому й дивилися на вечірню — заграву, що почала вже заливати золотим сяйвом сині гори. Перед ними на столику стояла вечеря — глечик запахущого молока і хліб із маслом на тарілці.

— Не знаю, де так забарилися магістр Чорнило з дітьми, — сказав пан Бракель. — Спершу він зовсім не хотів іти до лісу, а тепер не йде

додому. Взагалі він дуже дивний чоловік, і мені часом здається, що краще було б, якби він зовсім не приїздив до нас. Мені дуже не сподобалось, як він із самого початку підступно поколов дітям руки, і з його науки теж мало користі, бо він сипле якимись незрозумілими словами, плеще казна-які премудрості, а коли вийде надвір, то не вміє відрізнити липи від каштана. І взагалі він якийсь дурнуватий і нудний. Такого вчителя діти ніколи не шануватимуть.

— І я такої самої думки, як ти, — озвалася пані фон Бракель. — Я так раділа, що пан граф вирішив подбати про наших дітей, а тепер певна, що це треба було зробити якось інакше, краще, а не присилати на нашу голову магістра Чорнила. Я не знаю, як там із його наукою, але знаю, що цей чорний гладкий чоловічок на тоненьких ніжках дедалі дужче мені спротивлюється. А надто неприємно, що він такий страшний ласун, як побачить десь пиво або молоко, то ніколи не промине, щоб не випити його. А як помітить, що скринька з цукром відчинена, то враз суне туди руку і тягає цукор, [126] аж поки в нього перед носом не зачиниш її. Тоді він так дивно дзижчить і гуде, що аж моторошно стає.

Пан фон Бракель хотів ще щось сказати, коли це з-за беріз вибігли Фелікс і Кристліб.

— Ура, ура! — закричав Фелікс. — Ура! Ватажок фазанів задзьобав на смерть магістра Чорнила!

— Ох, мамо! — вигукнула Кристліб, насилу переводячи дух. — Пан магістр — зовсім не магістр, то король гномів Пепсер, а насправді — велика бридка муха в перуці, черевиках і панчохах!

Батьки вражено дивилися на розпашілих дітей, а ті схвильовано, одне поперед одного розповідали про чужу дитину, її матір, королеву фей, про короля гномів Пепсера і про боротьбу з ним ватажка фазанів.

— Що за нісенітницю ви собі вроїли? Чи це вам приснилося, чи що з вами сталось? — раз по раз питав їх фон Бракель.

Але діти вперто запевняли, що так воно й було, як вони розповіли, що бридкий Пепсер, який удає з себе магістра Чорнила, лежить мертвий у лісі. Пані фон Бракель сплеснула в долоні й сумно мовила:

— Ох, діти, діти, що з вас буде, як вам такі страшні дурниці лізуть у голову і вас не можна переконати, що все це химери!

Але пан фон Бракель задумався і споважнів.

— Феліксе, — сказав він нарешті, — ти вже великий хлопець, і я можу тобі сказати, що й мене магістр Чорнило від самого початку дуже дивував. Авжеж, мені часто здавалося, що з ним не все гаразд і він зовсім не такий, як інші вчителі. Скажу навіть більше: ми з матір'ю [127] обоє незадоволені паном Чорнилом, а надто мати, бо він великий ласун, жодних солодощів не мине, та ще й прикро дзижчить і гуде, тому він, мабуть, довго в нас не затримається. А тепер, синку, добре подумай. Даймо, що така погань, як гноми, справді є на світі, але чи може пан магістр бути мухою?

Фелікс поважно глянув батькові в лице ясними синіми очима.

Пан фон Бракель ще раз спитав його:

— Скажи, хлопче! Може пан магістр бути мухою?

І тоді Фелікс відповів:

— Я ніколи не думав про таке і, мабуть, не повірив би, що це правда, якби мені не сказала цього чужа дитина і якби я на власні очі не побачив, що Пепсер — гидотна муха і тільки вдає з себе магістра Чорнила. А тепер скажіть ви, тату, — повів далі він, коли пан фон Бракель мовчки похитав

головою, наче з подиву не знав, що й відповісти, — хіба пан Чорнило колись не признався вам сам, що він муха? Я ж чув, як він казав вам ось тут, перед дверима, що в школі був прудкий, як муха. Ну, а якщо хтось був мухою, то, по-моєму, і лишиться нею. І мама он каже, що пан учитель великий ласун і нічого солодкого не мине. Тату, а хіба ж мухи не такі самі? І вічно він дзижчить і гуде, як муха.

. — Краще мовчи, — сердито сказав пан фон Бракель. — Хай собі пан Чорнило буде, ким хоче, але що його ватажок фазанів не задзьобав на смерть, то я сам бачу, бо он він іде з лісу!

Почувши це, діти зойкнули і втекли до хати. З-за беріз справді з'явився вчитель, але він наче здурів. Очі в нього блищали, перука розкуйовдилась, [128] він щось страхітливо гув та дзижчав і, стрибаючи то в один бік, то в другий, бився об дерева головою, аж тріщало. Надійшовши ближче, він зразу ж кинувся у глечик з молоком. Молоко розхлюпалося, і він почав хлебтати його, бридко сьорбаючи й плямкаючи.

— Бійтеся Бога, пане Чорниле, що ви робите! — вигукнула пані фон Бракель.

— Ви здуріли, пане магістре, чи вас дідько опосів? — крикнув пан фон Бракель.

Та пан магістр, ні на що не зважаючи, вискочив з глечика, сів на хліб, обтрусився й почав спритно розгладжувати тоненькими ніжками поли свого сурдута. Тоді ще дужче загув, майнув до дверей, але не попав у них, а, немов п'яний, посунувся попід будинком, б'ючись у вікна, аж шибки забряжчали.

— Киньте, голубе, дурні жарти, — сказав пан фон Бракель, — бо вони добром не скінчаться.

Він спробував спіймати магістра за сурдут, але той спритно викрутився. Аж ось із хати вискочив Фелікс із великою ляпачкою і дав її батькові.

— Нате ляпачку, тату, і вбийте гидотного Пепсера.

Пан фон Бракель справді схопив ляпачку й кинувся за магістром. Фелікс, Кристліб і пані фон Бракель взяли зі столу серветки й замахали ними, ганяючи магістра, а пан фон Бракель безперестанку молотив ляпачкою, але, на жаль, не влучав, бо магістр ані на мить не спинявся на одному місці. Все швидшою ставала та шалена гонитва, "дз-з-з, дз-з-з, бринь, бринь", — шугав магістр то вгору, то вниз, "ляп, ляп", — лунали один за одним удари пана [129] фон Бракеля, "геть, геть", — кричали Фелікс, Кристліб і пані фон Бракель, полохаючи ворога. Нарешті панові фон Бракелю пощастило влучити в полу магістрового сурдута. Пан Чорнило охнув і впав додолу. Але тієї миті, коли фон Бракель хотів ляпнути його ще раз, з подвійною силою рвонувся вгору, задзижчав, загудів і зник між березами, тільки його й бачили.

— Добре, що ми спекалися цього клятого пана магістра, — сказав пан фон Бракель, —більше він ніколи не переступить мого порога.

— Авжеж, не переступить, — сказала й собі пані фон Бракель. — Учителі з такими поганими звичками тільки плодять зло там, де мають сіяти добро. Хвалиться своєю вченістю і стрибає в глечик! Гарний мені вчитель!

А діти радісно загукали:

— Ура, тато влучив ляпачкою пана Чорнила по носі, і він кинувся навтікача! Ура, ура!

ЩО БУЛО ДАЛІ В ЛІСІ ПІСЛЯ ТОГО, ЯК ПРОГНАЛИ ПАНА ЧОРНИЛА

Фелікс і Кристліб відітхнули з полегкістю, наче їм важкий камінь звалився з душі. А найперше вони подумали про те, що тепер, коли мерзенний Пепсер утік від них, чужа дитина напевне повернеться і гратиметься з ними, як завжди. Сповнені радісної надії, вони подалися до лісу. Але там було тихо, наче все навколо вимерло, не чути було пісень зябликів і чижиків, не шуміли дерева, [130] не дзюрчав струмок, тільки немовби злякане зітхання зринало в повітрі. Бліде сонце майже не прозирало крізь імлу. Скоро все небо вкрилося чорними хмарами, заревів вітер, десь далеко гнівно загуркотів грім, високі ялини загули й зарипіли. Кристліб, тремтячи зі страху, притулилася до Фелікса. Він сказав їй:

— Чого ти так боїшся, Кристліб? Це надходить буря, і нам треба вертатися додому.

Вони кинулись бігти, але, самі не знаючи, як так вийшло, замість вибратися з лісу, ще далі заглибилися в нього. Навколо ставало все темніше й похмуріше, по листі залопотіли великі краплі, на небі, розтинаючи його, засичали блискавки. Діти опинилися перед густими заростями кущів.

— Кристліб, — сказав Фелікс, — залізьмо в кущі й пересидьмо тут бурю, вона довго не триватиме.

Кристліб заплакала зі страху, але послухалася Фелікса.

Та тільки-но вони вмостилися в кущах, як почули позад себе бридкий рипучий голос:

— Дурні діти! Зневажили нас... не знали, що з нами робити... А тепер сидіть без іграшок, йолопи!

Фелікс озирнувся навколо, і йому стало моторошно, коли він побачив мисливця й музику, що вийшли з заростей, у які він закинув їх, і, вимахуючи руками, втупились у нього мертвими очима. Музика провів

пальцями по струнах, і вони неприємно забряжчали, а мисливець націлився у Фелікса зі своєї рушниці. І обидва захрипіли:

— Стривайте, стривайте, і ти, хлопче, і ти, дівчино, ми слухняні вихованці пана Чорнила, [131] зараз він буде тут, і тоді вже ми помстимося за вашу впертість!

Нажахані діти, забувши про дощ, що лив як з відра, про гуркіт грому, про бурю, яка гула в ялинах, кинулися звідти навтіки й опинилися на березі ставка, що межував із лісом. Та тільки-но вони прибігли туди, як із очерету вигулькнула подарована колись Кристліб лялька, яку туди закинув Фелікс, і відразним голосом заквакала:

— Дурні діти, ви зневажили мене, не знали, що зі мною робити, а тепер сидіть без іграшок, йолопи. Стривайте, стривайте, і ти, хлопче, і ти, дівчино, я слухняна вихованка пана Чорнила, зараз він буде тут, і тоді ми вже помстимося за вашу впертість!

І бридка лялька хлюпнула в обличчя дітям, що й так уже змокли до рубця на дощі, цілий струмінь води.

Феліксові несила вже було витримувати ту маячню, бідолашна Кристліб ледве дихала, але вони побігли далі. Та скоро від страху й утоми попадали серед лісу додолу. Враз позад них щось загуло й зашуміло.

— Це йде магістр Чорнило! — крикнув Фелікс, але тієї миті обоє вони знепритомніли.

Коли Фелікс і Кристліб прокинулися з глибокого сну, то побачили, що лежать на м'якому моху. Буря минула, на небі ясно й привітно сяяло сонце, а на блискучому листі кущів і дерев висіли краплі дощу, немов мерехтливі коштовні камені.

Найбільше здивувало дітей те, що їхнє вбрання було зовсім сухе й вони не відчували ані вологи, ані холоду. [132]

— Ох, це нас чужа дитина оберігала! — сказав Фелікс, простягаючи руки вгору.

І обоє, Фелікс і Кристліб, гучно крикнули, аж луна пішла лісом:

— Ох, люба дитино, прийди знов до нас, ми так тужимо за тобою, ми не зможемо жити без тебе!

Їм здалося, ніби у кущах замерехтів ясний промінь, і квітки, яких він торкався, підіймали голівки. Та хоч скільки гукали діти свою гостю з країни фей, усе сумніше й сумніше, більше перед їхніми очима ніщо не з'явилося. Вони зажурено пішли додому, де батьки зустріли їх з великою радістю, бо дуже хвилювалися за них через негоду.

— Добре, що ви вже тут, — сказав пан фон Бракель. — Признаюся вам, я боявся, що магістр Чорнило й досі вештається по лісі й напав вам на слід.

Фелікс розповів про все, що сталося в лісі.

— Все це безглузді вигадки, — сказала пані фон Бракель. — Якщо вам у лісі сниться така маячня, то я більше не пущу вас туди, сидіть собі вдома.

Звичайно, так тривало недовго, бо діти знов почали просити:

— Мамо, люба, пустіть нас до лісу, хай ми трішки побігаємо.

І пані фон Бракель зглянулася на них:

— Ну йдіть, тільки не верзіть казна-чого, як повернетесь.

Але сталося так, що діти невдовзі самі перехотіли ходити до лісу. Ох! Чужа дитина більше не з'являлася, а як тільки Фелікс і Кристліб зважувались зайти глибше в зарості [133] чи наблизитися до ставу, мисливець, музика і лялька починали глузувати з них:

— Дурні, неотесані діти, тепер сидіть без іграшок, як не вміли шанувати нас, чемних, вихованих людей! Дурні, неотесані діти!

Таке важко було витримати, і діти воліли сидіти вдома.

ЗАКІНЧЕННЯ

— Не знаю, що зі мною таке, — сказав одного разу пан фон Бракель своїй дружині. — Ось уже кілька днів я почуваюся якось дивно. Я вже ладен подумати, що це лихий магістр Чорнило щось наслав на мене, бо відтоді, як я його влучив ляпачкою і прогнав, у мене все тіло ніби свинцем налите.

Справді, пан фон Бракель ставав із кожним днем блідіший і кволіший. Він більше не ходив у поле, як звичайно, не порядкував і не порався в господі, а годинами сидів, поринувши в глибоку задуму, і часом просив Фелікса й Кристліб розповідати про їхні пригоди з чужою дитиною. Діти захоплено говорили про дива, почуті від чужої дитини, про чарівне, прекрасне королівство, в якому вона жила, а пан фон Бракель сумно всміхався, і на очах у нього з'являлися сльози. Але Фелікс і Кристліб були дуже невдоволені тим, що чужа дитина тепер не приходить до них і вони наражаються на кпини мерзенних ляльок у заростях та біля ставу, а тому не зважуються більше й поткнутися до лісу.

І одного ясного чудового ранку пан фон Бракель сказав: [134]

— Ходімо, діти, разом до лісу, лихі вихованці магістра Чорнила не зроблять вам ніякої шкоди!

Він узяв дітей за руки й подався з ними до лісу, де того дня все блищало, співало й духмяніло, як ніколи.

Вони посідали на м'яку траву під пахучими деревами, і пан фон Бракель почав так:

— Любі діти, я більше не можу приховувати від вас того, що в мене лежить на серці. Мушу сказати вам, що я так само, як і ви, знаю чарівну чужу дитину, яка показала вам тут у лісі стільки всього гарного. Коли я був такого віку, як ви, вона так само відвідувала й мене і гралася зі мною в дивовижні ігри. Я зовсім не пам'ятаю, як вона мене потім залишила, і не можу зрозуміти, як я міг так забути її, що нітрохи не вірив вам, коли ви розповідали про її появу, хоч не раз мені в душу закрадалася думка, що це таки правда. Та кілька днів тому я так виразно пригадав свої прекрасні дитячі роки, як уже віддавна не міг пригадати, і тоді чужа дитина постала в моїй пам'яті такою гарною, сповненою дивовижного чару, як я її бачив колись, і я відчув таку саму тугу за нею. Але серце моє не витримало тієї палкої туги й надірвалося! Я відчуваю, що востаннє сиджу тут, під цими чудовими деревами й кущами, що я скоро покину вас, любі мої діти! Тільки твердо тримайтеся милої чужої дитини, коли я помру!

У Фелікса й Кристліб серце стислося з горя, і вони заплакали й залементували:

— Ні, тату, ви не помрете, не помрете, ви ще довго-довго житимете з нами і так само, як ми, гратиметеся з чужою дитиною! [135]

Та вже через день після того панові фон Бракелю стало так погано, що він зліг. З'явився високий худий чоловік, помацав йому пульс і сказав:

— Це минеться!

Але це не минулося, і на третій день пан фон Бракель помер. Ох, як голосила пані фон Бракель, як заламували руки діти і як вони кричали:

— Ох, татоньку, любий наш татоньку! Невдовзі після того, як четверо селян із

Бракельгайма віднесли свого пана на кладовище, в садибі з'явилося кілька бридких чоловіків, майже таких самих на вигляд, як магістр Чорнило. Вони заявили пані фон Бракель, що мають описати весь маєточок і все, що є в домі, бо небіжчик пан Тадеус фон Бракель заборгував усе це, та й не тільки це, панові графу Ципріанусові фон Бракелеві і той тепер хоче забрати своє. Отож пані фон Бракель стала тепер злидаркою і змушена була кинути прекрасний хутір Бракельгайм. Вона вирішила податися до родичів, що жили недалеко звідти, і зв'язала в клуночок трохи білизни й сякий-такий одяг, залишений їй. Те саме зробили й Кристліб із Феліксом, і вони, вмиваючись рясними сльозами, вийшли з дому.

Ось вони вже почули гучний шум потоку, через який мали перейти кладкою, коли раптом пані фон Бракель з великого жалю впала непритомна додолу. Фелікс і Кристліб опустилися біля неї навколішки і, хлипаючи, заволали:

— Бідні ми й нещасливі! Невже ніхто не зглянеться на наше горе? [136]

Тієї ж миті далекий шум потоку немовби обернувся в приємну музику, кущі зашелестіли, наче в якомусь передчутті, і враз весь ліс осяяло чарівне мерехтливе світло. З-під духмяного склепіння дерев вийшла чужа дитина, оточена таким сліпучим сяйвом, що Фелікс і Кристліб аж очі заплющили. Та ось чужа дитина лагідно торкнула їх рукою, і вони почули її милий голос:

— О, не журіться так, мої дорогі друзі! Хіба я не люблю вас? Як же мені кинути вас напризволяще? І в ваших очах також світиться любов до мене. Тому я завжди літатиму навколо вас і допомагатиму вам, чим тільки зможу, щоб ви довіку були радісні й щасливі. Будьте мені вірні всім серцем, як були досі, і тоді ні лихий Пепсер, ні жодна інша нечиста сила не зможуть вам нічого заподіяти! Тільки завжди вірно любіть мене!

— О, ми тебе завжди любитимем, завжди! — вигукнули Фелікс і Кристліб. — Любитимем усім серцем!

Коли вони знов спромоглися розплющити очі, чужа дитина вже зникла, але весь їхній смуток розвіявся, і вони відчули, що серце їм заливає неземна радість.

Нарешті пані фон Бракель також поволі підвелася і сказала:

— Діти, мені снилося, що ви стояли з голови до п'ят убрані в блискуче золото, і коли я побачила вас такими, то зраділа і на серці в мене якось дивно полегшало.

Очі в дітей сяяли захватом, щоки полум'яніли. Вони розповіли, як до них щойно прилітала [137] чужа дитина і втішала їх. І тоді мати сказала:

— Я й сама не знаю, чому сьогодні вірю у ваші казки й чому раптом забула всі свої жалі і тривоги. А тепер спокійно ходімо далі.

Родичі зустріли їх привітно, а потім було так, як обіцяла чужа дитина. Все, до чого бралися Фелікс і Кристліб, їм якнайкраще вдавалося, вони з матір'ю жили весело й щасливо і ще й дорослими уві сні гралися з чужою дитиною, яка й далі приносила їм усілякі дивовижі зі своєї батьківщини.